

บทที่ 5

บทสรุป

จากการศึกษาวิจัยในทัศนะของดร.ปรีดี พนมยงค์ จะพบว่าความคิดเรื่องรัฐของท่านได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ในวัยเด็กที่ท่านเป็นลูกของชาวนาชนบทที่อยู่ภายใต้การปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่ราษฎรต้องประสบแต่ความยากจน มีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นโจรผู้ร้ายที่ชุกชุม แม้แต่ที่บ้านของท่านก็ถูกขโมย โดยที่ระบอบการปกครองสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่อาจจะแก้ไขปัญหของราษฎรให้ลุล่วงไปได้ เมื่อท่านได้เข้าเรียนหนังสือ ครูของท่านที่เป็นผู้สนใจในกิจการบ้านเมืองทั้งภายในประเทศและต่างประเทศได้นำเรื่องราวที่มีการเปลี่ยนแปลงล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือล้มการปกครองของกษัตริย์ แล้วสถาปนาระบอบการปกครองขึ้นมาใหม่ ทำให้การรับรู้ในวัยเด็กของท่านกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นอาจจะส่งผลต่อความรู้สึกนึกคิดของท่านไม่มากนักน้อยในการที่จะหาวิธีการเพื่อขจัดปัญหาให้กับราษฎรทั่วไป

ยิ่งในเวลานั้นการเผยแพร่ความคิดสมัยใหม่ได้เข้ามาในสังคมไทยนับแต่การเปิดประตูการค้ากับชาติตะวันตกหลังไทยทำสนธิสัญญาบาวริง เมื่อปีพ.ศ. 2398 หลังจากนั้นความเจริญก้าวหน้าของสังคมอื่นก็ได้แพร่ขยายเข้ามาในประเทศไทย ทำให้คนได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ทันสมัย รวมทั้งวิทยาการที่ก้าวหน้าก็เข้ามากับผู้มาติดต่อ ซึ่งในเรื่องนี้ดูเสมือนไทยจะได้รับประโยชน์จากความรู้และวิทยาการที่ทันสมัย แต่สิ่งที่ประเทศไทยเสียไปนั้นคือสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับชาติตะวันตกที่คนในบังคับจะไม่ต้องมาขึ้นศาลไทย ซึ่งคนไทยในเวลานั้น หรือแม้แต่ผู้ปกครองไม่ค่อยจะรู้สึกมากนักที่ไทยได้เสียอธิปไตยในทางการศาลไป เพราะในเรื่องนี้เป็นสิ่งใหม่ การเสียเอกราชในการรับรู้ของคนไทยในเวลานั้นหมายถึงการตกเป็นเมืองขึ้น เสียดินแดน เสียผู้คนที่ถูกกวาดต้อนไป นอกจากไทยเราจะเสียซึ่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตแล้ว สิ่งที่

เสียไปก็คือในเรื่องเศรษฐกิจ ที่ไทยเปิดประตูการค้าแต่การเก็บภาษีก็มีได้เพิ่มมูลค่าให้กับเศรษฐกิจ

การที่ประเทศไทยต้องเปิดประตูรับอิทธิพลของตะวันตกนั้น เป็นผลให้ไทยต้องปรับตัว โดยผู้นำซึ่งในเวลานั้นก็คือองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศโดยพระองค์ได้ตระหนักถึงภัยที่จะมาคุกคาม ซึ่งมีได้มาโดยกำลังรบเดินเท้าอย่างกับพม่าที่เดินเท้ามาโจมตี แต่มีมากับความเจริญที่เหนือกว่า ถ้าหากไม่เตรียมรับมือ ดังนั้นจะเห็นถึงการเตรียมรับอิทธิพลของตะวันตกตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ที่พระองค์ทรงยกเลิกพิธีมอปลานเข้าเฝ้า ให้โอรสธิดาศึกษาวิชาการจากครูชาวต่างประเทศ เพื่อเตรียมรับกับความเจริญที่กำลังจะเข้ามา เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ โอรสคือรัชกาลที่ 5 พระองค์เจริญเติบโตมากับความรู้วิชาการตะวันตกบวกกับวัฒนธรรมที่ได้ผสมกันของการปกครอง ถึงแม้ในระยะแรกพระองค์จะมีอำนาจน้อย แต่เมื่อพระองค์เติบโตใหญ่ได้จัดการปฏิรูปการปกครองเสียใหม่ อำนาจของสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเดิมนั้นมีแต่ไม่สมบูรณ์ มาสมบูรณ์ในสมัยของพระองค์ ที่พระราชอำนาจได้ขยายไปทั่วครอบคลุมอาณาเขตของไทย รวมการปกครองที่พระองค์ปฏิรูปให้เป็นระบบโดยมีข้าราชการจากส่วนกลางไปดูแลการปฏิรูปในปี 2453 ส่งข้าราชการจากส่วนกลางไปดูแล การปฏิรูปในสมัยนี้ก่อให้เกิด การปกครองเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่สมบูรณ์ พระองค์ได้ใช้วิธีส่งข้าราชการไปศึกษาวิชาความรู้จากตะวันตกกลับมารับราชการ เป็นการไปนำความรู้มาใช้ ในเวลานั้นมาความคิดที่ก้าวหน้าในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งความคิดที่จะให้มีรัฐธรรมนูญอย่างตะวันตกก็หลังไหลเข้ามาในสังคมไทยเกิดการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. 103 ที่เกิดในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งในเวลา นั้นพระองค์เห็นว่ายังไม่ถึงเวลาไว้ให้พระราชโอรสของพระองค์ ก็คือ รัชกาลที่ 6 ประทานให้ เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ 6 พระองค์ทรงไม่เห็นด้วยและกล่าวโจมตีทางหนังสือพิมพ์ในเรื่อง การปกครองที่มีรัฐธรรมนูญ การปกครองแบบประชาธิปไตยและแสดงข้อคิดเห็นขัดแย้งกับผู้เป็นฝ่ายหัวก้าวหน้าตลอดเวลา จนเกิดการรวมตัวของทหาร เพื่อเรียกร้องให้มีการปรับปรุงที่เรียกว่ากฎ 130 ซึ่งเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ได้อยู่ในการรับรู้ของดร.ปรีดีมาแล้ว ยิ่งเมื่อท่านได้เข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ ท่านได้พบกับผู้นำความคิดที่ทันสมัยอย่าง ก.ส.ร. กุหลาบ

เทียนวรรณที่ให้แนวคิดกับสังคมที่แตกต่างไปจากความรู้ความคิดที่ออกมาจากราชสำนักผ่านทางหนังสือพิมพ์

เมื่อ ดร. ปรีดี ได้รับทุนตามนโยบายของผู้ปกครองที่จะส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการ เมื่อกลับมารับราชการ ท่านจึงเป็นผู้หนึ่งที่สอบได้ทุนของกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นช่วงที่ในเวลานั้นความคิดในเรื่องประชาธิปไตย รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงกำลังเกิดขึ้นในหลาย ๆ จุดของโลกที่ผู้ปกครองที่มีอำนาจเด็ดขาดกำลังถูกโค่นล้มไป พร้อมทั้งมีการสถาปนาระบอบใหม่เกิดขึ้นจึงจำเป็นอยู่เองที่ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ไปศึกษาในประเทศที่ในเวลานั้นมีอิสระเต็มที่ในการแสดงความคิดเห็น รวมทั้งการแสดงออก ก่อให้เกิดความขัดแย้งกับทางผู้ปกครองที่ดูแลนักเรียนไทย ซึ่งเป็นตัวแทนของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ความขัดแย้งที่มีร่วมกับแนวคิดได้ร่วมปรึกษากับเพื่อนักเรียนไทยที่ได้ทุนไปศึกษาวิชาการต่าง ๆ ในยุโรป เมื่อเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ ที่กลุ่มของนักเรียนไทยในครั้งนั้นเรียกตัวเองว่าเป็นกลุ่มคณะราษฎร ให้ ดร. ปรีดี ซึ่งกำลังศึกษาวิชากฎหมายในระดับปริญญาเอกเป็นผู้ร่างนโยบายที่เปรียบเสมือนแผนที่จะต้องทำเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จตามหลัก 6 ประการ โดยที่หลักการนี้เป็นที่ยอมรับของทุกคน ดังนั้นการทำให้สยามบรรลุหลัก 6 ประการจึงเป็นอุดมคติที่รัฐจะต้องทำให้เป็นผลสำเร็จเมื่อเปลี่ยนแปลงรูปแบบของรัฐแล้ว ตามทัศนะของ ดร. ปรีดี

หลังจากที่ท่านสำเร็จการศึกษากลับมาเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม แล้วสิ่งที่ท่านมีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งรัฐเป็นที่อยู่ของชาวไทยหลายเชื้อชาตินี้มีผู้ปกครองหรือผู้ใช้อำนาจในรัฐซึ่งมีบทบาทและหน้าที่ชัดเจนกว่าสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ที่บทบาทและหน้าที่ของรัฐมีและทำต่อ ๆ กันมาไม่มีความชัดเจน เมื่อ ดร. ปรีดี มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงนั้น ท่านคงทราบอยู่แล้วก็จะทำนั้นมิใช่เรื่องง่าย ๆ เพราะแบบแผนการปกครองนี้มีมาช้านานในสังคมไทย เป็นที่ยอมรับถึงสถาบันกษัตริย์ที่ทรงเป็นสัญลักษณ์ของการเมืองการปกครองมาช้านาน เมื่อ ดร. ปรีดี คิดจะเปลี่ยนแปลงก็ต้องเริ่มตั้งแต่การเผยแพร่

แนวคิดของผู้ปกครองและรัฐรูปแบบใหม่ที่ตอบสนองความต้องการ หรือถ้าพูดอีกนัยหนึ่งคือสามารถแก้ไขปัญหาค้นฐานของราษฎรได้ โดยท่านได้บรรยายให้กับนักเรียนกฎหมายซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในสังคมได้ทราบถึงวิวัฒนาการของการปกครองของไทยรวมทั้งปัญหาข้อจำกัดในการปกครองของผู้ปกครองที่เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจเด็ดขาดเพียงพระองค์เดียวในการปกครอง วิชากฎหมายที่ท่านรับผิดชอบในการสอนนั้นได้รับความสนใจจากนักศึกษาเป็นอย่างมาก ทำให้ท่านมีลูกศิษย์เพิ่มขึ้น นอกจากนั้นท่านยังได้ตั้งโรงพิมพ์ ผลิตหนังสือที่ออกเป็นหนังสือ "นิติสารณ" และพิมพ์กฎหมายต่าง ๆ เผยแพร่ให้กับปัญญาชนรุ่นใหม่ และผู้สนใจในการศึกษา รวมทั้งท่านได้เขียนบทความเสนอแนะในเรื่องกฎหมาย เศรษฐกิจ การปกครองในที่อื่น ๆ เปรียบเทียบกับของไทย รวมทั้งได้เขียนคำอธิบายกฎหมายปกครอง ซึ่งเป็นตำรากฎหมายที่เป็นวิชาใหม่ ที่ได้กล่าวถึงอำนาจสูงสุดแผ่นดิน สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค รวมทั้งการปกครองและรัฐบาลรูปแบบต่าง ๆ หน้าที่ของรัฐที่จะต้องกระทำ จากการที่ดร.ปรีดี พนมยงค์ได้ให้ความรู้กับสังคมในเวลานั้น เป็นที่ยอมรับนับถือทั้งในหมู่ผู้ที่ท่านสอน ซึ่งเป็นลูกศิษย์และเพื่อนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาในยุโรปแล้วกลับมา รวมทั้งผู้ติดตามงานทางด้านวิชาการของท่าน ดังนั้นจึงอาจ...ได้ว่าในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ดร.ปรีดีเป็นที่ยอมรับในสังคมไทย ในระดับหนึ่งของกลุ่มปัญญาชน

การเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อ 24 มิถุนายนนั้นได้เพิ่มบทบาทให้ดร.ปรีดี พนมยงค์ในฐานะของผู้นำสายพลเรือนของคณะราษฎร เป็นผู้ร่างคำประกาศคณะราษฎร แถลงการณ์ต่าง ๆ และร่างธรรมนูญการปกครองสยามฉบับชั่วคราว ที่ได้แสดงให้เห็นถึงดร.ปรีดี ใจมตีรัฐธรรมนูญบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอย่างมากที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหของราษฎรได้ พร้อมทั้งประกาศการปกครองรูปแบบใหม่ที่มีธรรมนูญการปกครอง มีสภาผู้แทนราษฎร โดยที่การปกครองในรัฐใหม่นี้ ดร.ปรีดี ได้ให้อุดมการณ์ว่ารัฐที่เปลี่ยนรูปแบบการปกครองใหม่นี้จะทำหน้าที่ให้บรรลุหลัก 6 ประการ เพื่อให้ถึงยุค"ศรีอาริย" ให้จงได้ หลัก 6 ประการ จึงเสมือนเป็นอุดมการณ์ของรัฐที่รัฐที่ดร.ปรีดีมีบทบาทในการสถาปนาขึ้นต้องทำหน้าที่ให้สำเร็จ การวางแนวทางของรัฐที่สถาปนาขึ้นใหม่ให้มีแบบแผนโดยการนำหลัก 6 ประการนี้ไปใช้ จึงเป็นนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรที่เข้ามาบริหารประเทศ

การวางแผน 6 ประการเท่านั้นเป็นการไม่เพียงพอที่จะทำให้การปกครองที่สร้างขึ้นใหม่ มีความมั่นคงได้ ท่านจึงได้ใช้กฎหมายที่ท่านได้ศึกษาแล้วเรียนมากำหนดหลักการในการปกครอง โดยการให้มีรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ มีสภาผู้แทนที่สมาชิกได้รับการเลือกตั้ง

ดังนั้นแนวความคิดของ ดร.ปรีดี ในเรื่องรัฐจากการศึกษาความคิดรวมทั้งสิ่งที่ท่านคิด และปฏิบัติเมื่อท่านได้อำนาจรัฐหลักเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นท่านมีแนวคิดที่จะให้รัฐเป็นประชาธิปไตยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองที่คอยพิทักษ์รักษาอำนาจของราษฎรที่ ดร.ปรีดี ถือว่าอำนาจสูงสุดที่ใช้ในการปกครองนั้นเป็นของราษฎร โดยมีผู้ใช้อำนาจแทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง ความคิดเรื่องรัฐในทัศนะของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ จะสังเกตได้จากหลักที่เป็น เป็นประชาธิปไตยได้จากรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ คือรัฐธรรมนูญการปกครองสยามฉบับชั่วคราว 2475 รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับถาวร 10 มีนาคม 2475 และรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2489 ที่มีหลักการเป็นประชาธิปไตยที่อำนาจสูงสุดมาจากราษฎร มงคลไของ รัฐที่มีที่มาตามหลักการของกลไกของรัฐประชาธิปไตย แต่เมื่อนำมาใช้ในช่วงเวลานั้นก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกันของกลุ่มคณะราช กับกลุ่มอนุรักษนิยม หรือฝ่ายพระมหากษัตริย์ ทำให้หลักการที่ ดร.ปรีดี วางไว้ไม่ได้รับการปฏิบัติตามที่ท่านได้วางไว้

ตามทัศนะของ ดร.ปรีดี นั้นเมื่อเปลี่ยนรัฐในทางการเมืองให้มีหน้าตาอย่างไร หรือเป็นไปอย่างไรแล้ว จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนในทางเศรษฐกิจด้วย เพราะในหลัก 6 ประการนั้น ข้อที่ 3 นั้นรัฐต้องเป็นผู้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการทางเศรษฐกิจ โดยที่คณะราษฎรให้ ดร.ปรีดี เป็นผู้ร่างแผนในการปฏิบัติ ดร.ปรีดี พนมยงค์ จึงได้จัดทำแผนในการที่รัฐจะไปเข้าไปดูแล ความคุมในเรื่องเศรษฐกิจ ได้เสนอเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ เค้าโครงว่าด้วยการประกันความสุขสมบูรณ์ และการประกอบเศรษฐกิจการเสนอเค้าโครงนี้ส่งผลกระทบในทางการเมือง เป็นอย่างยิ่ง เกิดความขัดแย้งแตกแยกกันทางความคิดระหว่างคณะราษฎรด้วยเอง กับ ดร.ปรีดี พนมยงค์ กับกลุ่มอนุรักษนิยมที่มีพระมหากษัตริย์หนุนหลังอยู่ด้วย ซึ่งในเวลานั้นในแถบภูมิภาคนี้

กำลังหวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์มากเพราะรัฐประเทศรัสเซียเป็นคอมมิวนิสต์และเป็นประเทศใหญ่มาก ทำให้ฝ่ายอนุรักษ์นิยมกลัวว่าถ้านำมาใช้แล้วจะกระทบกระเทือนถึงสถานภาพและทรัพย์สินของตนหากมีการยึดทรัพย์สินเป็นของแผ่นดินราชการที่ 7 ซึ่งพระองค์เสมือนเป็นผู้นำของกลุ่มนี้ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยเค้าโครงเศรษฐกิจทั้ง 3 ส่วน ในที่สุด ดร.ปรีดีไม่อาจจะอยู่ในประเทศได้จึงยอมลี้ภัยไปอยู่ฝรั่งเศส และมีได้นำเค้าโครงเศรษฐกิจแห่งชาติมาพูดถึงอีกเลย ในช่วงที่ท่านมีบทบาททางการเมืองอยู่ 15 ปี แต่มีผลงานที่ท่านได้ทำตามแนวคิดในเรื่องที่รัฐเข้าไปเป็นผู้มีบทบาทแทรกแซงทางเศรษฐกิจ เมื่อท่านได้เข้าไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง โดยท่านได้ทำการตั้งสังฆาคารแห่งชาตินั้นเป็นธนาคารของรัฐ ที่รัฐเข้าไปดูแลควบคุมในเรื่องกิจการธนาคารพาณิชย์ และการผลิตธนบัตร ธนาคารชาติจึงเป็นเรื่องเศรษฐกิจที่ได้นำมาปฏิบัติในเวลาที่ท่านมีอำนาจ

ในเรื่องการวางรากฐานในการปกครองที่อำนาจสูงสุดในการปกครองมาจากราษฎร โดยที่ท่านได้วางแผนไว้ตั้งแต่การให้ราษฎรได้รู้จักปกครองตนเองจากการเสนอ พ.ร.บ. เทศบาล เป็นการฝึกราษฎรให้ปกครองตนเอง จากแนวคิดนี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของท่านเมื่อท่านได้เปลี่ยนรูปแบบของรัฐแล้วท่านก็พยายามที่จะวางหลักการให้คนปฏิบัติให้เป็นที่ไปตามนั้น แต่ท่านได้พยายามนำทุกวิถีทางเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์แทนการปกครองเดิมคือองค์พระมหากษัตริย์นั้น ไม่ว่าจะเป็นการพูดให้คนช่วยกันรักษารัฐธรรมนูญให้คงอยู่ ให้นักเรียนท่องบทย่อรัฐธรรมนูญ แต่งเพลงรัฐธรรมนูญให้ประชาชนฟังซึ่งเป็นเพียงการกระทำภายนอกในเชิงของนามธรรมนอกจากนั้นท่านยังมีส่วนออก พ.ร.บ. บังคับรัฐธรรมนูญ เพราะท่านเชื่อว่าการมีรัฐธรรมนูญทำให้ที่มาของอำนาจมีความชอบธรรมเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ นอกจากนั้นรัฐธรรมนูญต้องมีสภาผู้แทนที่สมาชิกรับเลือกตั้งมาจากประชาชน มีการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรม ความสัมพันธ์กับราษฎรนั้นรัฐที่เป็นประชาธิปไตยต้องได้รับการไว้วางใจจากราษฎรผู้เป็นเจ้าของอำนาจ

หลักการและแนวคิดของ ดร.ปรีดี นั้น ต้องการเปลี่ยนให้รัฐนั้นได้กระทำหน้าที่และให้องค์กรในสังคมมีความสัมพันธ์กัน การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เมื่อ 24 มิถุนายน 2475

นั้น อำนาจทางการเมืองเปลี่ยนไป แต่กลไกที่เป็นข้าราชการมิได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อรัฐธรรมนูญได้ห้ามมิให้ข้าราชการเข้ามายุ่งเกี่ยวกับการเมือง ดังฉบับปี 2489 ก่อให้เกิดความไม่พอใจกับฝ่ายข้าราชการโดยเฉพาะฝ่ายทหารมาก นอกจากนั้นความขัดแย้งจากกรณีของการใช้กระบวนการรัฐสภาที่ ดร.ปรีดี ได้วางรูปแบบไว้ ทำให้ ดร. ปรีดี สามารถใช้กระบวนการนี้เข้ามีบทบาททางการเมืองได้ แต่ที่น่าเสียดายคือในช่วงนั้นท่านไม่ได้ขยายฐานการสนับสนุนท่านไปยังประชาชนทั่วไปทำให้กระบวนการที่ใช้ระบบรัฐสภานั้นเป็นการใช้ สงวน รักษา อำนาจของคณะราษฎรเท่านั้น ดร.ปรีดี ได้ตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างดีในเวลาที่ท่านหมดบทบาททางการเมืองไปแล้วท่านได้กล่าวว่า "When I have power I have no experience; when I have experience I have no power" (เมื่อที่ข้าพเจ้ามีอำนาจ ข้าพเจ้าไม่มีประสบการณ์ เมื่อข้าพเจ้ามีประสบการณ์ ข้าพเจ้าไม่มีอำนาจ) ถึงอย่างไรก็ตามแนวคิดที่รัฐประชาธิปไตยต้องมีรัฐธรรมนูญ มีสภาผู้แทนราษฎร มีการเลือกตั้งที่เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับอยู่ แต่ความเป็นประชาธิปไตยทั้งในเนื้อหาในสังคมไทยยังห่างไกล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย